

kb/

magazine van de
**nationale
bibliotheek**

Nº12 JAARGANG 5, MEI 2015

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek
van Nederland

*Fotograaf Vincent
Mentzel wil het
oordeel vóór zijn
'EEN FOTO IS ALTIJD
EEN INTERPRETATIE'*

p.4

Beeld versus tekst

*'BLIJKBAAR KUNNEN
ONZE HERSENEN BETER
MET BEELD OMGAAN'*

p. 6

Spotprenten

*300 JAAR HETE
HANGIJZERS*

p. 10

Vooraf

Een beeld zegt meer...

'Mensen lezen niet meer, we zien overal steeds meer plaatjes'. Zulke verzuchtingen hoort of slaakt u waarschijnlijk ook geregeld. Is het echt zo? Marieke van Gils deed onderzoek en vroeg een aantal deskundigen naar de opmars van beeld en of het werkelijk zo slecht gesteld is met dat lezen.

We hebben veel aandacht voor de vormgeving van KB/magazine, wij bieden u zowel beeld als tekst. Illustraties uit boeken en handschriften die al lang in de collectie zijn, of die pas zijn aangeschaft tonen de veelzijdigheid van ons erfgoed. Zelfs de geïnterviewde in 'Geletterd leven' is bekend van beelden: fotojournalist Vincent Mentzel. Tip: in museum Het Hof van Nederland (Dordrecht) is vanaf 28 april een tentoonstelling van zijn 'Koninklijke foto's' te zien.

We stellen u een van onze nieuwe collega's voor: Willemijn Jongens, en onze nieuwe columnist, Marian Koren. Want de KB heeft immers taken voor het openbaar bibliotheekveld gekregen, en daarin nemen wij u dit jaar mee.

TOPSTUK

Evangeliarium van Egmond

Rond 900 is het Evangeliarium van Egmond verrijkt met sierblad zijden. Aan ieder evangelie is een auteursportret toegevoegd en een pagina met het symbool van de evangelist. Marcus wordt traditioneel verbonden met de leeuw en het geloof in de (weder)opstanding. Die associatie is gebaseerd op de overtuiging dat leeuwenwelpen dood worden geboren en na drie dagen tot leven komen door de adem van hun moeder en het gebrul van hun vader. De parallel met Christus' verrijzenis is duidelijk.

Colofon

KB/magazine is een uitgave van de Koninklijke Bibliotheek. Relaties en Vrienden van de KB krijgen het blad toegestuurd. Het abonnement is gratis.

Aan dit nummer werkten mee: Marieke van Gils (Maters & Hermesen),

Kirsten Hulsker, Willemijn Jongens, Marian Koren, Arno Kuijpers, Pjotr van Lenteren (Maters & Hermesen), Jenny Mateboer, Juliette Rieff-den Boer, Jos Uljee, Sandie van Vliet, Ed van der Vlist

Fotografie: Jos Uljee, Beeldstudio KB.

Concept en vormgeving: Maters&Hermesen

Druk: Ando, Den Haag
ISSN 2211-8802

Redactieadres:
KB/magazine,
Postbus 90407,
2509 LK Den Haag

reageren@kb.nl

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek
van Nederland

kb/

Nº12

GELETTERD
LEVEN

'JE EERSTE INDRUK KAN DE SLECHTSTE ZIJN'

Fotograaf Vincent
Mentzel over zijn vak en
zijn lievelingsboeken

Pagina 4

10.

KB/collectie:
Spotten met
prenten

WAAROM WINT BEELD VAN TEKST?

Een onderzoek
naar de kracht van
het beeld, en van het
geschreven woord

Pagina 6

En verder:

12. Omstreden boek
#Achter de schermen
14. Aanwinsten: handschriften
en vroege drukken
15. Researcher-in-Residence
Column: Marian Koren
16. Elders: Australië

VONDSTEN IN DELPER

Dankzij oude
familieberichten vond
Erik veertien
overlevenden kamp Yde

pagina 13

Een portret in boeken. De geïnterviewde neemt een aantal boeken mee die zijn leven bepaalden, de KB zet er een titel uit de eigen collectie naast.

FOTOGRAFIE / JOS ULJEE
TEKST/ PJOTR VAN LENTEREN

Vincent Mentzel (1945)

‘Je eerste indruk kan de slechtste zijn’

Hij is een van de bekendste journalistieke fotografen van Nederland, maar als jochie voelde hij zich op school een gekooid beest en droomde ervan om net zo te worden als de kunstenaars waartussen hij opgroeide. ‘Er komt hier elke dag wel een boek binnen.’

Afke's Tiental, Nienke van Hichtum [1903/1906]

“Mijn moeder gaf maatschappijleer op een middelbare school en was politiek heel actief bij de PvdA. Aan het begin van de maaltijd las ze voor, terwijl we wachtten op onze boterham. Het meeste indruk maakte *Afke's Tiental*, haar favoriet. Want ze runde zelf ook een gezin met drie tamelijk onmogelijke zoons en werkte daarnaast. Een boek moest in de eerste plaats nuttig zijn, vond ze. Gelukkig viel het romantische *Pinkeltje* ook onder die definitie. Min of meer stiekem lezen we strips. *Dick Bos* en *Suske en Wiske*. Ze was daar zeer tegen gekant, maar het mocht wel. ‘En nu weer wat goeds lezen’, zei ze dan. Dat werkte kennelijk toch, want boeken zijn ons nooit tegen gaan staan. Ik las eindeloos in bed. Dat je niet meer wist of je op je rug, je zij of je buik moest liggen. Allebei mijn broers hebben net als mijn vader – die altijd in zeven Hebreeuwse, Russische en Arabische boeken tegelijk bezig was – theologie gestudeerd.”

Amor Fati, Abel Herzberg [1964]

“Mijn ouders waren bevriend met Abel en Thea Herzberg. Thuis werd er altijd vol eerbied over ze gesproken. Tijdens de oorlog was mijn vader dominee in Hoogkarspel en had onderduikers. Je vraagt je af hoe dat in een dorp met relatief veel collaborateurs goed heeft kunnen gaan. Bij de dominee kijk je toch het eerst? In het naburige dorp Westwoud werd op een dag dokter Samuel Wytema doodgeschoten, als represaille. Dat had mijn vader ook kunnen overkomen. Ik ben naar hem vernoemd, mijn tweede naam is Samuel.”

Dispatches, Michael Herr, Verslagen uit Vietnam [1977]

“Toen ik stopte met politici en machthebbers fotograferen ging ik buitenlandreportages doen. *Hit & run*-journalistiek: je vloog erheen, schoot een plaatje of schreef een verhaaltje en vloog weer terug. Michael Herr bleef bij de troepen. Ik las zijn boek en dacht: ja, zó moet je werken. Dat je ergens blijft. Ik heb dit boek aan veel machtige mensen cadeau gedaan. Om over na te denken.”

20 duizend mijlen onder zee, Jules Verne [1869/1870]

“Ik kan me geen specifieke boeken uit mijn middelbare schooltijd herinneren. Campert en Wolkers natuurlijk, maar verder heb ik die vreselijke tijd verdrongen. Voor mijn gevoel was het altijd mooi weer, terwijl ik binnen zat. Ik wilde avonturier worden, zoals

kapitein Nemo. Of kunstenaar. Wij kwamen veel bij kunstenaars over de vloer. Zo wilde ik leven: aan de keukentafel met een sigaret, de geur van verf. Waarom de Kunstacademie me aannam snap ik nog steeds niet, want ik kon niet tekenen. Binnenhuisarchitectuur was niets voor mij. Ik vond pianospelen in het cabaret leuker. Gelukkig had ik al vanaf mijn twaalfde een *brownie* van Kodak en mocht ik als assistent van theaterfotografe Maria Austria gaan werken.”

Minamata, Eugene Smith [1971]

“Een van de iconen van ons vak, als het niet hét icoon is. Dit boek is een fotoverslag waar hij jaren aan heeft gewerkt. Een Japans vissersdorpje met een kwikfabriek ernaast, die afvalwater in de zee loosde. De overheid ontkende indertijd dat daar iets mis was, maar de foto's van mismaakte kinderen vertellen een ander verhaal. Ze zijn gruwelijk, maar ook intiem. Hij heeft echt met die mensen geleefd en geleden.”

Blue Highways, 'Heat moon', William Least [1982]

“Heat Moon heeft Indiaanse roots en doet in dit reisverhaal verslag van wat hij meemaakt in kleine dorpjes, ver van de grote Amerikaanse snelwegen. Hoe hij vernederd werd door blanke Amerikanen. Een open geest is belangrijk, dat leerde ik thuis al. Maar ik roep ook wel eens meteen: ‘Dat is niks!’ Je eerste indruk kan de slechtste zijn. Juist voor fotografen is dat een belangrijk inzicht. Een foto is altijd een interpretatie. Ik leg veel vast, neem later de tijd om te kijken wat bruikbaar is. Je moet proberen het oordeel vóór te zijn.”

Stadslicht, J.A. Deelder; Vincent Mentzel

“In Rotterdam staan ze vroeg op. Ook na een feestje. In Amsterdam was het niets geworden met mij. Ze kijken al snel op nieuwkomers en nieuwigheden neer. In Rotterdam sla je je vleugels uit. Voor deze bundel wandelde ik met Jules Deelder door onze stad. Ik ben trots op de foto van Deelder die naar de beroemde Magritte *La reproduction interdite* staat te kijken alsof hij er zelf een onderdeel van is.”

SIGNATUUR: 6228 F 4

DE SCHRIJVER TRACHTTE DE
UITDRUKKING VAN ZIJN HOND
ONDER WOORDEN TE BRENGEN.

Waarom wint beeld steeds vaker?

MEER DAN DUIZEND WOORDEN

We zien in alle media steeds meer beeld. Waarom eigenlijk die opmars? Wat kan beeld dat tekst niet kan? En eindigen we waar we ooit begonnen: met alleen plaatjes?

Merkel en Hollande, arm in arm met andere wereldleiders, gevolgd door miljoenen demonstranten na de aanslag op *Charlie Hebdo*. Zo lijkt het, op de foto die half januari veel voorpagina's haalde. Maar er is een ander beeld dat laat zien dat tientallen meters voor en achter deze prominenten niemand loopt. Op die foto lijken ze bijna een angstig clubje, bewaakt door bodyguards.

Zegt een beeld meer dan duizend woorden? Zeker is dat beide bedrieglijk kunnen zijn; beeld is niet meer wáár. Toch gaat dit artikel, deze 1434 woorden driftig opgetypte tekst, over de zegetocht van beeld op internet, in kranten en tijdschriften. Waarom wint beeld steeds vaker? En waar eindigt dat?

HOLISTISCHE ERVARING

Een foto laat zien hoeveel vluchtelingen er in een kleine boot passen, hoe kapot een stad in oorlogsgebied is, hoe wanhopig een moeder die haar kind dreigt te verliezen.

Beeld toont hoe groot, mooi of erg iets is. Onderzoeker Willem Koetsenruijter van de Universiteit Leiden weet waarom: “Tekst komt lineair binnen, regel voor regel, beeld is een holistische ervaring. De route die beeld aflegt van het oog naar de relevante hersencentra is veel korter dan de route die gesproken of gelezen woorden afleggen. Beeld gaat rechtstreeks naar de emotionele hoek.”

Uit onderzoek blijkt dat we beelden sneller verwerken, beter begrijpen en beter onthouden. Blijkbaar, concludeert Koetsenruijter, kunnen hersenen er beter mee omgaan. Hij wijst op het feit dat we nog maar relatief kort ervaring hebben met verbale taal, en dus met het verwerken ervan. “De mens bestaat zo’n 200.000 tot 500.000 jaar; uit onderzoek naar het strottenhoofd blijkt dat we pas praten sinds 50.000 jaar. Het geschreven woord is niet ouder dan 2.500 tot 5.000 jaar, en brede lagen van de bevolking lezen misschien een paar honderd jaar.”

'BEELD VERDOEZELT: DE WERKELIJKHEID IS ALTIJD INGEWIKKELDER'

Koetsenruijter schreef een boek over de theorie van beeldgebruik en doet nu onderzoek naar beeld en overtuigingskracht, nieuwswaarde, rampen, machthebbers. "Beeld is macht. Het vrouwbeeld beïnvloeden? Beeldbank Getty Images probeert dat door zijn database bewust met beelden van powervrouwen te vullen."

TEKST BIJDT ABSTRACTIE

Maar beeld kan niet alles. Het voorbeeld van *Hebdo* is ook van de Leidse onderzoeker. Hoe machtig ook, beeld is niet per se 'echter' dan tekst. "Er zijn juist wetenschappers die zeggen dat beeld je de blik ontnemt op wat er werkelijk aan de hand is. Het verdoezelt; de werkelijkheid is altijd ingewikkelder. Concrete dingen kun je verbeelden. Bij abstracte relaties wordt het lastiger. Onder en boven gaat nog wel, maar veel relaties zijn ingewikkelder dan een pijl. Theorieën en wetten werken niet in beeld. Neem de ontkenning: op deze foto regent het niet. Taal biedt wel die negatie, daar houdt beeld op. Voor abstractie, relatie, concepten, historie en achtergrond is tekst nodig. De theorie van Marx in beeld is niet verhelderend, denk ik."

Een beeld kan je de sociaal-politieke situatie niet uitleggen, zegt ook fotograaf Teun Voeten. Een foto over Syrië, hoe indrukwekkend ook, heeft altijd een bijschrift nodig. Voetens foto's van de drugsoorlog in Mexico zijn heel dramatisch; ze laten de diversiteit en veelomvattendheid van de strijd zien. Maar wat voor soort oorlog is dit eigenlijk? Waar komt ie vandaan? Na zijn fotoboek over Mexico schrijft de fotograaf die van huis uit antropoloog is, een proefschrift over dat onderwerp. "Sommige dingen krijg ik met beeld niet uitgelegd."

BEELD IS EFFICIËNT

Waarom dan toch ineens die explosie van beeld als communicatiemiddel? Voeten denkt dat beeld altijd al belangrijk was. Maar door technische vooruitgang is het mogelijk en betaalbaar geworden om het meer toe te passen. "Natuurlijk was er in de jaren tachtig nog even de arrogantie van *Le Monde* en de *Frankfurter Allgemeine*, die weigerden beeld te plaatsen. Ook zij zijn ondertussen overstag." Koetsenruijter denkt ook dat technische innovaties groeiend beeldgebruik kunnen verklaren. Digitale fotografie, goedkope *full colour* druk, digitale beeldbanken: beeld ligt voor het oprapen. "Mensen kiezen de manier die het minste moeite kost. Iets laten zien is sneller dan iets beschrijven. Stel je voor dat je moet lézen hoe je een Ikea-kast in elkaar moet zetten."

Beeld is efficiënt. Lezen en schrijven kosten moeite. Maar met de keuze voor die makkelijke weg verliezen we wel een deel van de inhoud. Koetsenruijter deed ook onderzoek naar de verslaggeving van rampen. En daaruit blijkt dat rampen die niet fotogeniek zijn, minder aandacht krijgen. "Stille armoede, verborgen misbruik en onzichtbare kwalen halen de voorpagina niet."

Wat denkt hoogleraar Mediastudies Frank van Vree (Universiteit van Amsterdam) daarvan? "Ik weet niet of er andere criteria zijn voor nieuws, nu een groot deel in beelden wordt gebracht. Dat kan ook de commercialisering zijn. Je hebt altijd al goede en slechte journalistiek gehad, in tekst én beeld."

Van Vree: "In de jaren tachtig was men bang dat beeld tekst zou verdringen: de televisie versus het lezen. Umberto Eco wierp zich op als verdediger van tekst. Uit een rapport van het SCP van eind jaren negentig bleek hetzelfde pessimisme. Sinds de opkomst van internet is die discussie verstomd: woord en beeld zijn bij elkaar gebracht." Hij ziet het positief: "Er wordt meer gelezen en geschreven dan ooit. Er is meer beeld, ja, maar er is ook meer tekst."

ONLINE LEIDEND

Robin Kemme, neerlandicus en nu *creative director* bij ontwerp bureau Fabrique, bevestigt

dat online ontwikkelingen de toon zetten. “Beeld is enorm belangrijk. In het begin wilde je als bedrijf vooral aanwezig zijn, nu wil je veel meer: verkopen, een dialoog voeren met je klant. Met beeld kan online veel: foto’s kunnen bewegen, je kunt in- en uitzoomen, film natuurlijk. Beeld zet sfeer neer. Bekend is dat mensen informatie in scènes beter onthouden. Dat gaat makkelijker in beeld.”

Lezen van het scherm vinden veel mensen lastig. Kemme doet zoveel mogelijk met *scrolly telling*: lezers meenemen door het verhaal, van kopje naar beeld laten springen en weer terug, zodat ze het hele verhaal meekrijgen. Een bekend voorbeeld van scrolly telling is het verhaal *Snow Fall* van The New York Times. “Ook tekst wordt zo beeldender.” Hij gelooft niet dat tekst is afgeschreven. “Beeld krijgt pas betekenis met tekst erbij. Zelfs op Instagram (waar mensen foto’s delen, red.): de combinatie van foto en bijschrift maakt het leuk.”

NAAST ELKAAR

Nog wel tekst dus, maar dan korter. Van Vree: “*Deep reading*, lange stukken met concentratie lezen, dát neemt af. Jongeren hebben die vaardigheid niet. Het tempo ligt overal hoger, ook op tv, net als de informatiedichtheid. Ieder rapport begint nu met een managementsamenvatting. Mensen hebben minder tijd. Aan de andere kant: de mensen die altijd weinig lezen, lezen die korte teksten nu wel.” Diepgang was waarschijnlijk altijd al voor een beperkte groep.

Eindigen we met alleen plaatjes? Het lijkt er niet op. Hoe efficiënt, pakkend en verhelderend beeld ook is, we zijn gewend geraakt aan de mogelijkheden die het woord biedt: de nuance, de abstractie. Jongeren houden het bij kort, wie meer concentratie heeft, krijgt diepgang. Beeld – dat door technische mogelijkheden nu de ruimte krijgt die het verdient – en tekst blijven dan naast elkaar bestaan. Voeten: “Zoals emotie en ratio.”

□ *Beeldtaal, perspectieven voor makers en gebruikers*, Jos van den Broek, Willem Koetsenruijter, Jaap de Jong en Laetitia Smit (2e dr. Boom/Lemma, Amsterdam 2015).

Literatuur: de uitzondering

Waarom staat er nauwelijks beeld in volwassenenliteratuur? Saskia de Bodt, hoogleraar Illustratie aan de Universiteit van Amsterdam en auteur en redacteur van *De Verbeelders*, geeft een verklaring.

“Als je het aan literaire uitgevers vraagt krijg je steevast het antwoord: dat leidt af van de inhoud. Met inhoud bedoelen ze dan: de tekst. Literatuur, dat wil zeggen non-fictie, is zo’n beetje de laatste plaats waar de verbeelding nog de vrije loop kan hebben. Veel schrijvers trekken zich in dat bastion terug. Maar ze vergeten dat beeld wel degelijk ook inhoud heeft, en aan de inhoud van een boek kan bijdragen.”

Is het ooit anders geweest?

“Een halve eeuw geleden stond men daar heel anders tegenover. Niet alleen de kunstenaars en schrijvers van COBRA, die zeer nauw samenwerkten, maar al eerder werd bijvoorbeeld de poëzie van Achterberg van geweldige illustraties voorzien. Illustraties die echt iets bijdroegen aan de boodschap van het gedicht.”

Verwacht jij dat het gaat veranderen?

“Dat zou kunnen. Het beeld wordt steeds belangrijker. Er zijn natuurlijk dubbelkunstenaars, zoals Ted van Lieshout, Joke van Leeuwen en Wim Hofman, maar er zijn ook mooie voorbeelden van intense samenwerking in tijdschriften en gelegenheidspublicaties. Kunstenaars als Tom Eyzenbach en Harrie Geelen werken ook voor volwassenen. Alleen de literaire uitgeverijen zijn nog huiverig.”

□ *De Verbeelders, Nederlandse boekillustratie in de twintigste eeuw*, Saskia de Bodt e.a. (Van Tilt 2015)

Spotprentencollectie

Spotprenten vormen een apart onderdeel van de illustratiekunst die momenteel sterk in de belangstelling staan. De spotprentencollectie van de KB – met honderden boeken over spotprenten en hun makers – geeft een goed overzicht van (historische) hete hangijzers en van grafische ontwikkelingen. Het zwaartepunt ligt op de laatste eeuwen, maar ook uit de tijd daarvoor heeft de KB bijzondere boeken. Veel tekenaars publiceerden in kranten en tijdschriften, zodat veel van hun werk ook terug te vinden is in Delpher.

[signatuur: KW 1292 C 17]
A. Hahn, *Onder zwart regime:*
12 karikatuur-teekeningen.
Amsterdam, 1905.

Albert Pieter Hahn (1877-1918) verwierf bekendheid met zijn karikaturale portretten van Abraham Kuyper. In deze uitgave zijn twaalf politieke prenten verzameld, elk vooraf gegaan door enkele cynische dichtregels. Bij deze afbeelding:

*“De Eerste Kamer, ’t
bolwerk van den troon,*

*Verwierp het onderwijs-
ontwerp. Bram, met de
kroon*

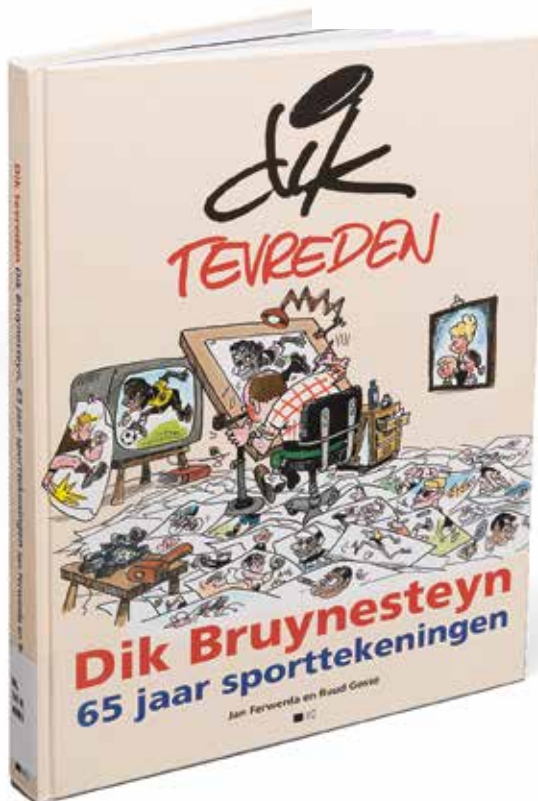
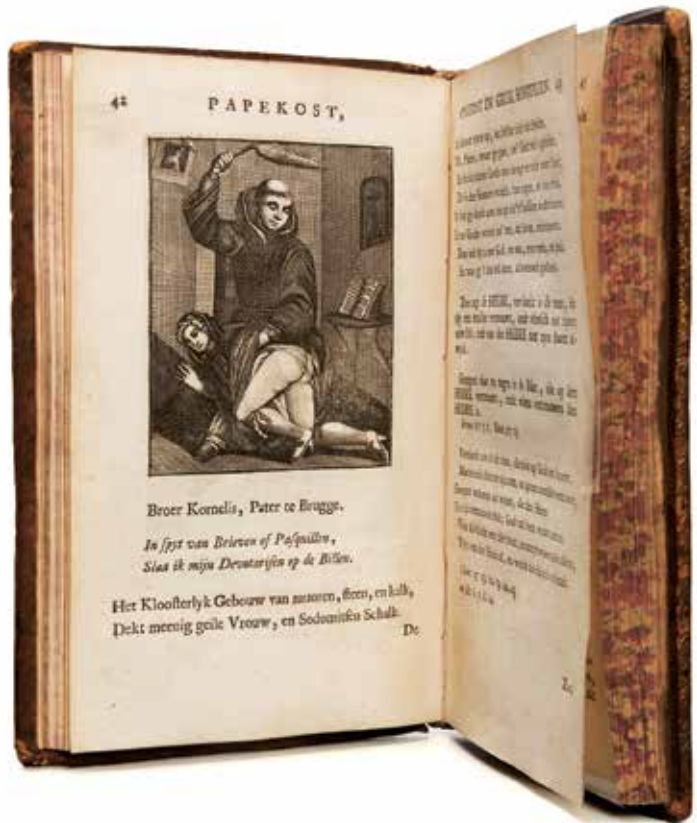
*Schuins op den troon in
euv’len moed gezeten,*

*Heeft vol van toorn het
bolwerk omgesmeten.”*

[signatuur KW 32 H 6]

L. Steversloot, *Papekost, opgedist in Geuse schotelen, handelende van de pausselyke opkomst, afgodery, en beeldendienst, mis, mitsgaders hun val en einde*. Blokziel, 1720.

Tijdens de Reformatie werden spotprenten ingezet om de tegenpartij op de hak te nemen, vaak met beschuldigingen van een immorele levensstijl. De stad Brugge tikte de minderbroeder Cornelis zelfs op de vingers, omdat hij vanaf de preekstoel spotprenten liet zien. Ironisch genoeg werd broeder Cornelis zelf mikpunt van spotprenten – zijn naam was lang synoniem voor ‘misbruik van biechtelingen’.

[signatuur: NL 74 R 4081]

J. Ferwerda en R. Gosse, *Dik tevreden: Dik Bruynesteyn, 65 jaar sporttekeningen*. Dieren, 2013.

‘Poppetjestekenaar’ noemde Dik Bruynesteyn (1927-2012) zichzelf. Hij maakte graag karikaturen van sporters, wat hij vanaf 1947 deed voor dag-, week- en maandbladen en voor Sport in Beeld. Zijn bekende stripverhaal ‘Appie Happie’ bevat op beroemde sporters geïnspireerde personages. In de omslagtekening van deze bundel neemt Bruynesteyn zichzelf op de hak.

<http://blog.kb.nl/spotprenten-de-hak>

In KB/magazine besteden we aandacht aan een omstreden boek uit de KB-collectie. Dit keer: Willem Frederik Hermans (1921-1995), *Ik heb altijd gelijk*, 1951. [Deze uitgave 1969]

Ik heb altijd gelijk

'De katholieken! Dat is het meest schunnige, belazerde, onderkruiperige, besodemierde deel van ons volk! Maar die naaien er op los! Die planten zich voort! Als konijnen, ratten, vlooiën, luizen.'

Deze tirade van sergeant Stegman, hoofdpersoon uit *Ik heb altijd gelijk*, kwam zijn schepper W.F. Hermans op een proces te staan wegens 'belediging van een bevolkingsgroep' (art. 137c Wv). In juni 1951 verscheen de beruchte passage in een voorpublicatie in Podium. Politici als

Cals van de Katholieke Volkspartij spoorden het Openbaar Ministerie aan tot vervolging. Tijdens het geruchtmakende proces in maart 1952 werd Hermans gevraagd of hij achter de gewraakte uitspraken stond. Hij verklaarde dat hij achter zijn roman stond en niet mocht worden vereenzelvd met zijn personages. Als auteurs aansprakelijk zouden zijn voor alle uitspraken van hun personages zou dat 'het einde betekenen van de gehele romanliteratuur'. Het OM zag zelf geen zaak en vroeg vrijspraak, wat de rechter opvolgde. Dat Hermans onschuldig was, werd later dat jaar bevestigd door het Gerechtshof.

Per 1 januari 2015 heeft de KB tientallen nieuwe collega's verwelkomd die tot die tijd werkten bij het sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB), stichting Bibliotheek.nl (BNL) of de stichting Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL). In 'Achter de Schermen' stellen zij iemand van hen voor.

Dit keer: *Willemijn Jongens*,
Dienstencoördinator Onderwijs bij
Marketing & Educatie; zij komt van BNL.

'BETROUWBARE TEKSTEN OP NIVEAU'

Hoe weten kinderen of teksten die ze willen gebruiken voor een werkstuk of spreekbeurt betrouwbaar zijn? "Zeker met de grote hoeveelheid informatie die beschikbaar is op internet, wordt dit steeds lastiger", legt Willemijn uit. Zij is verantwoordelijk voor de inkoop, het beschikbaar stellen en promoten van digitale content voor de jeugd. "De KB biedt hulp via Bibliotheek.nl/werkstuk. Je vindt op deze website geselecteerde content over 163 uiteenlopende onderwerpen, op drie niveaus. We houden er rekening mee dat kinderen op verschillende manieren informatie tot zich nemen. Naast de korte beschrijving van het onderwerp staan daarom boeksuggesties, luistercolleges van de Junior Bètacanon maar ook filmpjes van het Klokhuis en Willem Wever, en links naar interessante websites overzichtelijk bij elkaar. We zorgen ervoor dat alle onderwerpen jaarlijks worden gecontroleerd en actualiseren die. Het komende jaar voegen we honderd nieuwe onderwerpen toe en proberen we meer bekendheid voor deze dienst te genereren."

#VONDSTEN IN DELPHER

Nazaat Egbert Brinkman (l) en onderzoeker Erik Dijkstra (r) met het blik brieven

Het kampdagboek van mijn pake

Wie gebruiken het tekstplatform Delpher? En wat vinden ze daar?

We stellen u een 'vinder' voor.

Deze keer: Erik Dijkstra over strafkamp Yde.

De zoektocht van Erik Dijkstra begon toen hij het dagboek van zijn 'pake' Eelke Dijkstra in handen kreeg die tijdens de oorlog in strafkamp Yde (Drenthe) zat. "Het dagboek fascineerde me omdat er niet zoveel over dit kamp bekend is. Ik heb het dagboek gedigitaliseerd en online gezet. Dit leverde contact op met enkele overlevenden en nabestaan-

den. Met behulp van alle informatie die ik kreeg, besloot ik actief verder te zoeken naar de verhalen achter de andere namen in het dagboek." Erik zocht onder andere in de familieberichten in gedigitaliseerde oude kranten via Delpher. "Uit oude familieberichten kan je veel informatie halen." Uiteindelijk spoorde hij veertien overlevenden en honderd nabestaanden op. Hij organiseerde een reünie in het oude strafkamp en kwam via de historische Kring Yde Egbert Brinkman op het spoor, die een blik met brieven had gericht aan zijn eigen grootouders, de heer

en mevrouw Timmer. Zij waren de eigenaars van het café tegenover het strafkamp en speelden een belangrijke rol voor de gevangenen. Mevrouw Timmer bracht hun samen met haar dochters regelmatig voedsel en medicijnen. Ook stond er altijd een fiets paraat voor gevangenen die de benen wilden nemen. In de brieven aan de familie laten ze weten hoe het hun is vergaan. Erik: "Voor de nabestaanden heel bijzonder om brieven van hun man, vader of opa te lezen".

www.strafkampyde.nl
www.delpher.nl

Gekocht met hulp Vrienden: handschriften en vroege drukken

Sinds 1938 heeft de KB een actieve vriendenvereniging waarvan de leden het cultureel erfgoed een warm hart toedragen. In de loop der jaren hebben de Vrienden de aanschaf (mede) mogelijk gemaakt van tientallen bijzondere handschriften en gedrukte werken. Ook in 2014 was dit het geval. Met hulp van de Vrienden kon de KB vijf interessante stukken aanschaffen: twee middeleeuwse handschrif-

ten, twee incunabelen (boeken gedrukt voor 1501) en een convoluut uit eind zeventiende eeuw waarin acht werken zijn opgenomen van graveur en waterbouwkundige Cornelis Meyer, met prachtige handgekleurde gravures.

De aangekochte middeleeuwse handschriften zijn twee Middelnederlandse getijdenboeken met prachtige decoraties. We tonen hier een blad uit handschrift KW

79 K 34, dat is gemaakt in het benedictinessenklooster Thesinge bij Groningen (tussen 1475-1500). De goudgekleurde initiaal H en de rand zijn versierd met bloemen-ranken.

Wilt u meer vriendengeschenken en -aankopen zien? Wilt u ook helpen erfgoed voor de toekomst te behouden? Kijk dan op www.kb.nl/vrienden. Daar leest u ook hoe u zelf Vriend kunt worden.

Researcher-in-Residence: ervaring opdoen met digitale data

De afgelopen jaren is het onderzoek in sommige geesteswetenschappen flink veranderd door het beschikbaar komen van grote hoeveelheden digitale data. Dat levert andere onderzoeksvragen op en andere onderzoeksmethoden om die te beantwoorden. Ook op dit terrein van de 'Digital Humanities' wil de KB de wetenschap graag ondersteunen.

Zo nodigt de KB sinds vorig jaar jonge onderzoekers uit om een aantal maanden in het KB Research Lab door te brengen. Ze werken daar aan hun eigen onderzoek met dataverzamelingen die voortkomen uit grote digitaliseringsprojecten, bijvoorbeeld van historische kranten. De onderzoekers blijven in dienst van hun universiteit en zijn 'Researcher-in-Residence' bij de KB.

Samen met KB-medewerkers proberen zij een onderzoeksvraag te beantwoorden met behulp van computationele technieken. Daarbij snijdt het mes aan twee kanten. De onderzoeker kan gericht werken aan oplossingen voor zijn specifieke vragen. En de KB leert van de wensen en methoden van de onderzoeker. De resultaten komen beschikbaar in het KB Research Lab, en andere onderzoekers – en de KB zelf – kunnen die dan hergebruiken en eventueel uitbreiden.

Het Researcher-in-Residence-programma is in de zomer van 2014 opgezet en de eerste proefplaatsingen met onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam zijn afgerond. Als gasten volgen nog jonge wetenschappers van de Universiteit Utrecht en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Daarna evalueren we het programma.

Column

ALS BINNEN BUITEN WORDT EN BUITEN BINNEN...

Als iemand van buiten het bibliotheekvak kennis maakt met de sector staat hij versteld van de omvang en complexiteit van het bibliotheekwerk. Het Nederlandse bibliotheekwerk valt op door de vele initiatieven om te innoveren, om dicht bij de behoeften van gebruikers te blijven en die praktisch te vertalen. Door de compactheid van ons land is de logistiek sterk, en wordt efficiëntie bereikt door een centrale aanpak. Wel op vrijwillige basis, want in Nederland hebben we liever geen autoriteit. Dat valt buitenlandse collega's op: wat handig, zo'n centraal bibliotheekbedrijf (NBD Biblion) dat de boeken gebruiksklaar maakt; wat slim om titels in één database te stoppen (NBC). En heel bijzonder: de landelijke leesprogramma's en -promotie, met auteurs, uitgevers en boekhandels samen.

Kijken wij zelf naar buiten? Maak als KB eens kennis met de jonge directeur van de Noorse nationale bibliotheek. Hij spreekt over de twee rollen ervan: bibliotheek (nationaal erfgoed en onderzoek) en ontwikkelingsorgaan (strategie en service voor de sector). In de KB zelf zit ook 'buiten'. Organisaties die bibliotheekbelangen Europees of wereldwijd behartigen en deel zijn van het netwerk The Hague – World Library Capital.

Mr. dr. Marian Koren

(1953), secretaris FOBID Netherlands Library Forum

ELDERS

In Elders tonen we schatten uit andere bibliotheken. Dit keer: Ellis Rowan, *Leaves and flowers of plant from Papua New Guinea*. [Ellis Rowan Papuan collection 275/44, National Library of Australia].

 www.nla.gov.au

Ellis Rowan (1848-1922, geboren Marian Ellis Ryan) is Australië's beroemdste botanische tekenares. Zij had geen formele kunstopleiding, maar haar aquarellen staan bekend om hun natuurgetrouwheid en artistieke inslag. Het grootste deel van haar aquarellen is in de nationale bibliotheek van Australië ondergebracht. De getoonde afbeelding is er een uit de serie die ze maakte op een van haar reizen naar toenmalig Australisch Nieuw-Guinea, in 1916-1917. Dat was nog een weinig ontsloten gebied, waar ze onder primitieve omstandigheden moest werken.